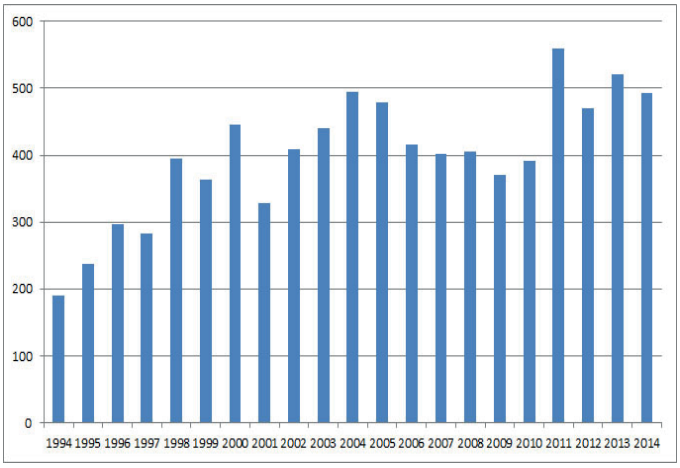
Resultaten Dagactieve Zoogdieren 2014

Elk voorjaar zijn er weer veel vogeltellers van Sovon die ook de zoogdieren tellen die zij in hun telgebied tegenkomen. Dankzij deze tellers en de faciliteiten die Sovon biedt om die tellingen door te geven is het mogelijk om veranderingen in de populatie van een aantal algemeen voorkomende soorten 'dagactieve zoogdieren' te volgen. Dit telproject voor zoogdieren is alweer vele jaren onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Hier bespreken we de resultaten tot en met 2014.

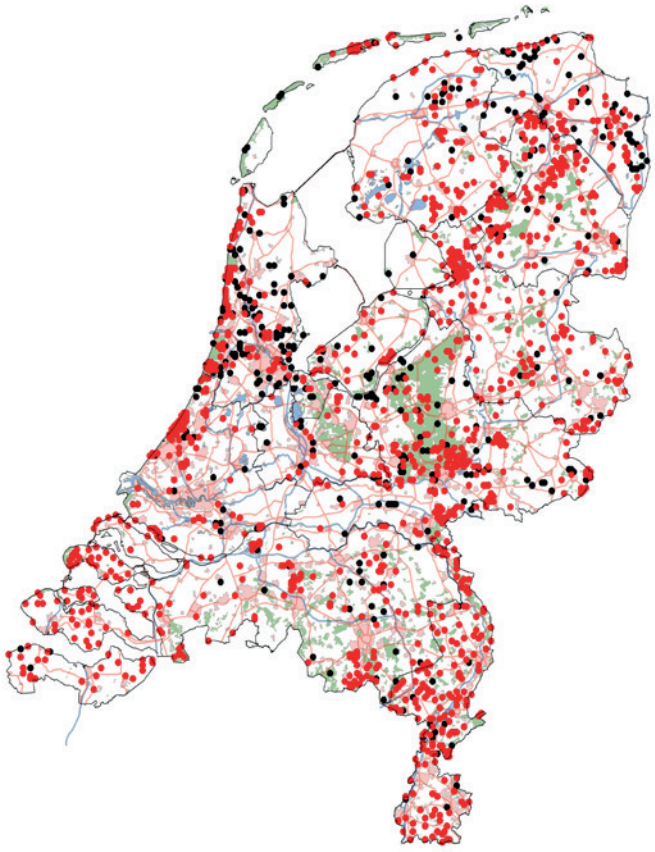
Aantal en ligging van de plots

In de periode 1994-2014 werden vanuit ruim1744 plots over één of meerdere jaren gegevens over zoogdieren ingestuurd. Het aantal plots waarvan zoogdiertellingen wordt doorgegeven ligt de laatste jaren rond de 500 per jaar (figuur 1).

Figuur 1. Aantal plots waarvan over de periode 1994-2014 gegevens zijn binnengekomen.

De verdeling van de plots over Nederland (figuur 2) is goed. Omdat de provincie Limburg is gestopt met het eigen vogel- en zoogdiermeetnet is het aantal getelde plots in Limburg behoorlijk afgenomen. Er zijn in Limburg echter ook Sovon-vrijwilligers die zoogdiergegevens doorgeven, dus er blijven wel gegevens uit Limburg komen. Desondanks is het even afwachten wat dit op de langere termijn voor gevolgen heeft voor de dekking in Limburg.

Figuur 2. Ligging van de plots waarvan zoogdiergegevens zijn ontvangen over de periode 1994-2014 (zwart bolletje alleen gegevens van vóór 2005, rood bolletje gegevens vanaf 2005).

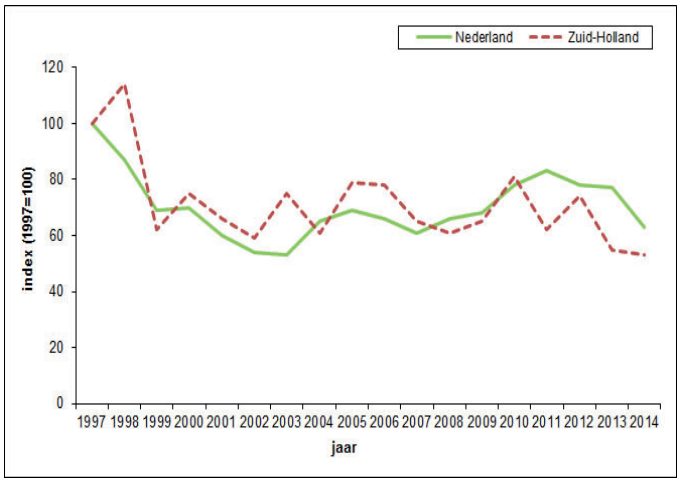
Indexen

Indexen en trends worden door het Centraal Bureau voor de Statistiek berekend met het programma TRIM. Daarbij wordt – waar mogelijk – ook gecorrigeerd voor over- of onderbemonstering en ontbrekende waarnemingen. Dit levert voor elk teljaar een indexcijfer voor de populatiegrootte, waarbij de getelde aantallen in een bepaald jaar (meestal het eerste teljaar) op 100% wordt gesteld. Ook berekent TRIM een lineaire trendwaarde die de gemiddelde toe- of afname over de reeks van teljaren weergeeft. Met behulp van deze trendwaarde wordt verder bepaald in hoeverre de veranderingen in de populatie van de soort vallen in de categorieën sterke afname, matige afname, stabiel, matige toename of sterke toename. Soms is het niet mogelijk een significante trend te berekenen, bijvoorbeeld omdat de aantallen getelde dieren sterk fluctueren. We noemen de trend dan "onzeker".

Haas

De afname van de populatie hazen na de start van de tellingen is sinds 2003 omgebogen naar een herstel (figuur 3; n=1280). Over de gehele periode is er landelijk sprake van een stabiele populatie. De laatste 10 jaar is er sprake van een matige toename.

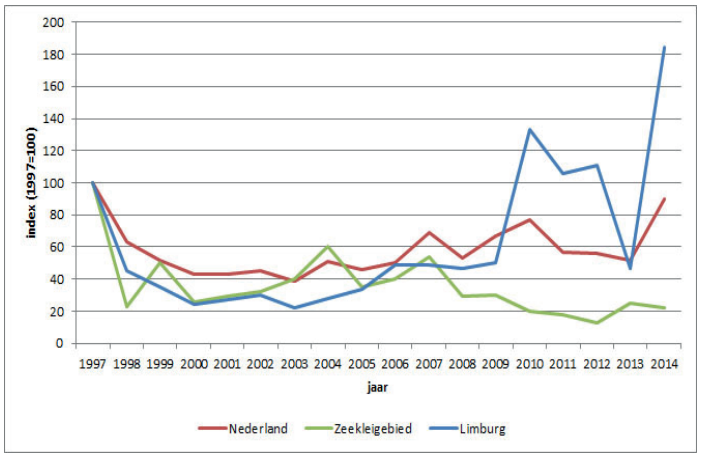
In de meeste provincies is de populatie over de periode 1997-2014 stabiel. Uitzondering is Utrecht met een onzekere trend. Drenthe en Zuid-Holland laten een matige afname zien. De trend in de waddenduinen is onzeker. Vorig jaar was dat nog een matige afname. De hogere zandgronden in het noorden van het land laten nog steeds een matige afname zien terwijl de hogere zandgronden in het zuiden een stabiele trend laten zien. Dat was vorig jaar nog een matige toename.

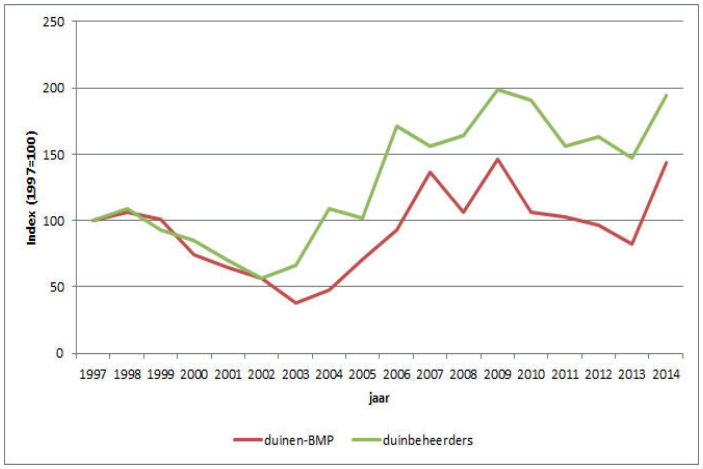
Figuur 3. Indexen van de aantalsontwikkeling van de haas in Nederland en Zuid-Holland in de periode 1997-2014 (bron: ZV/CBS).

Konijn

Bij het konijn is sprake van een neerwaartse trend in de beginjaren van de tellingen, waarna de populatie vanaf 2003 weer opkrabbelt (figuur 4, n=832). Deze daling weerspiegelt de effecten van de virusziekte RHD (soms ook afgekort als VHS), die in het begin van de jaren '90 voor het eerst in ons land werd gesignaleerd. Voor het eerst in het bestaan van dit meetnet is er sprake van een matige toename van de populatie in Nederland (periode 1997-2014). Het beeld is niet over heel Nederland zo rooskleurig. Zo heeft het konijn in het Zeekleigebied het nog steeds moeilijk. In de periode 1997-2014 was er in het Zeekleigebied sprake van een matige afname. In Limburg is juist sprake van een sterke toename. In Friesland, Noord-Holland en Zuid-Holland neemt de populatie matig toe. In Drenthe is de situatie stabiel (vorig jaar nog een matige toename). In de provincies Groningen, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Flevoland blijft de ontwikkeling onzeker. De populatie in de duinen kent een matige toename. Ook uit onafhankelijke konijnentellingen, door terreinbeheerders in de duinen uitgevoerd, blijkt dat de populatie over de periode 1997-2014 toeneemt (zie figuur 5 en elders in deze Telganger). Het vergelijkbare verloop van de indexen tussen de tellingen van BMP en terreinbeheerders is opvallend. Ook op de hogere zandgronden, het laagveen, het rivierengebied, de stedelijke omgeving en het agrarische gebied is er sprake van een matige toename. In bos en moeras is de populatie stabiel.

Figuur 4. Indexen van de aantalsontwikkeling van het konijn in Nederland, het Zeekleigebied en Limburg in de periode 1997-2014 (bron: ZV/CBS).

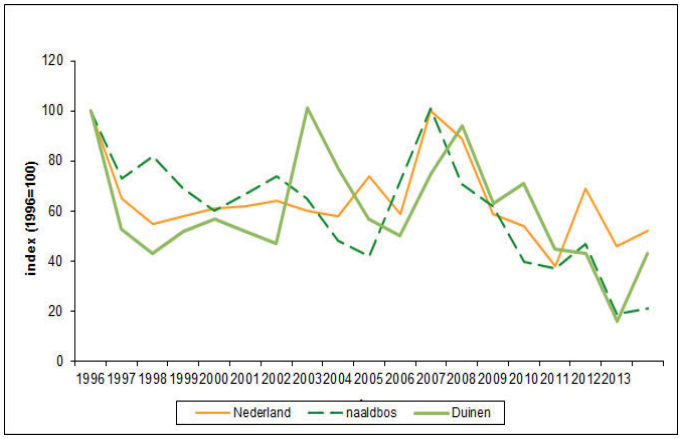

Figuur 5. Indexen van de aantalsontwikkeling van het konijn in de duinen volgens de BMP-tellingen en volgens de tellingen van terreinbeheerders in de periode 1997-2014.(bron ZV/CBS).

Eekhoorn

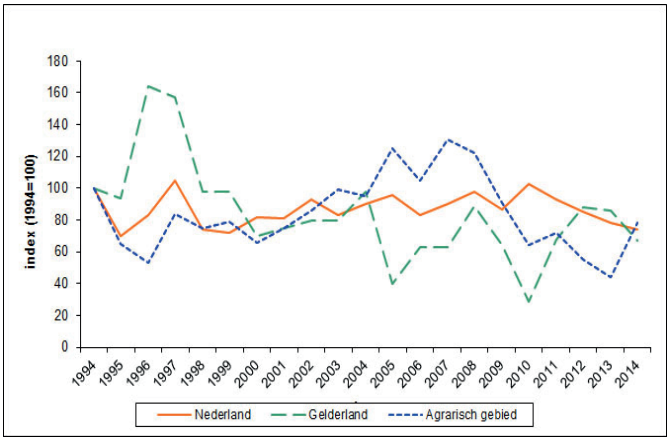
De populatie van de eekhoorn is in Nederland over de periode 1996-2014 matig afgenomen (figuur 6, n=420). De verwachting dat in 2014 de eekhoornpopulatie zich vanwege een redelijke hoeveelheid mast van eik en beuk in de herfst van 2013 en de zachte winter van 2013/2014 zou herstellen, is maar deels uitgekomen. Met name landelijk is het herstel gering. Mogelijk is dit te verklaren door een ziekte die in 2014 optrad. Toen werden in de zomer en herfst enkele honderden dode dieren gemeld en werden zelfs eekhoorns gemeld die dood uit de boom vielen.

Onderzoek dat het Dutch Wildlife Health Centre samen met het Bureau van de Zoogdiervereniging heeft uitgevoerd, wees uit dat de meeste van de aangeleverde dieren aan toxoplasmose waren overleden. Deze ziekte staat beter bekend als kattenbakziekte, omdat de uitwerpselen van katten een belangrijke infectiebron zijn (ook voor mensen). Toxoplasmose wordt vaker bij eekhoorns aangetroffen, maar voor zover bekend is nog nooit eerder een dergelijk grote sterfte geconstateerd.
In de duinen is het herstel van de eekhoornpopulatie aanzienlijk groter. Was de trend vorig jaar nog een matige afname, inmiddels is er sprake van een onzekere trend. Hoe dit verschil tussen de landelijke trend en die in de duinen te verklaren? Mogelijk heeft vanwege de geïsoleerde ligging de ziekte de duinen (nog) niet bereikt. Hoe zich dit verder gaat ontwikkelen is onbekend. In principe zou de eekhoornpopulatie zich verder kunnen herstellen aangezien in de herfst van 2014 redelijk veel mast van beuk aanwezig was en de winter van 2014/2015 relatief zacht.
Verder is er een opvallend verschil in de trends in loof- en naaldbos. In loofbos is de populatie stabiel, maar in naaldbos is net als de landelijke trend sprake van een matige afname. Het is niet bekend hoe dit verschil verklaard kan worden.
Per provincie komen meestal onvoldoende gegevens om op provinciaal niveau betrouwbare trends te bepalen. Voor de provincies waaruit wél voldoende gegevens komen, blijkt dat er in Overijssel, Gelderland en Limburg sprake is van een stabiele trend. Was de trend in Noord-Holland vorig jaar nog stabiel, inmiddels is deze onzeker geworden en neigt naar een afname.
Kijken we naar trends over de laatste tien jaar, dan blijkt er een matige afname in de duinen, loofbos en Limburg. Een sterke afname vindt dan plaats in naaldbos en in Zuid-Holland.

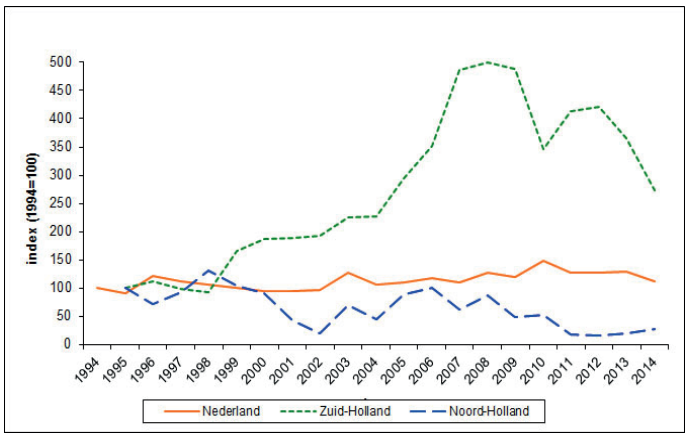
Figuur 6. Indexen van de aantalsontwikkeling van de eekhoorn in Nederland, Zuid-Holland en naaldbos in de periode 1996-2014 (bron: ZV/CBS).

Vos
De ontwikkeling van de vos in Nederland over de periode 1994-2014 is stabiel (figuur 7, n=706). Ook in Drenthe, Noord-Holland, Zuid-Holland, hoge zandgronden, agrarisch gebied en de duinen is de stand stabiel. Een significant matige afname wordt geconstateerd in Gelderland en bos. Een significant matige toename is te zien in het zeekleigebied. In de andere provincies en fysisch geografische regio's is de ontwikkeling onzeker.
De laatste tien jaar is de populatie in Drenthe, bos en de hogere zandgronden matig afgenomen, terwijl deze in Zuid-Holland en duinen juist matig is toegenomen. Een sterke afname is te zien bij de populaties van de hogere zangronden zuid en in het agrarisch gebied.

Figuur 7. Indexen van de aantalsontwikkeling van de vos in Nederland, Gelderland en het agrarisch gebied in de periode 1994-2014 (bron: ZV/CBS).

Ree
De ree is in Nederland in de periode 1994-2014 matig toegenomen (figuur 8, n=1175). Eenzelfde trend wordt geconstateerd voor de provincies Drenthe, Gelderland en Limburg, de FGR's rivierengebied, hoge zandgronden, agrarisch gebied en het biotoop bos. In Zuid-Holland en in de duinen is de toename afgevlakt, maar is er nog steeds sprake van een sterke toename. Voor de laatste tien jaar geldt voor de duinen dat de populatie echter matig is afgenomen. Opvallend is dat ook in Noord-Holland juist sprake is van matige afname over de hele periode en de laatste tien jaar zelfs een sterke afname. Het is niet duidelijk in hoeverre de afname van de ree samenhangt met de toename van het damhert. In Friesland, Overijssel, Noord-Brabant, moeras en het zeekleigebied is de trend stabiel. In laagveen is er sprake van een matige afname. In Groningen, Utrecht, Zeeland, Flevoland en het stedelijke gebied is onduidelijk hoe het met de ree gaat (onzekere trend).

Figuur 8. Indexen van de aantalsontwikkeling van de ree in Nederland en Noord- en Zuid-Holland in de periode 1994-2014 (bron: ZV/CBS).

Egel

De trend van de egelpopulatie is over de periode 1994-2014 onzeker. Vorig jaar was er nog sprake van een matige afname en er werd toen al verwacht dat er geen sprake zou zijn van een snel herstel. De index laat voor 2014 slechts een gering hogere waarde zien (figuur 9, n=226). Dit jaar lijken er meer verkeersslachtoffers te vallen dan in 2014. Dat zou een aanwijzing kunnen zijn dat de populatie zich in 2015 enigszins herstelt.

Bunzing, hermelijn en wezel

Van de drie kleine marterachtigen zijn er helaas zo weinig telgegevens, dat de betrouwbaarheid van trendberekeningen zeer beperkt is. De trends voor wezel, hermelijn en bunzing afzonderlijk zijn onzeker. Deze soorten zijn waargenomen in slechts 62, respectievelijk 81 en 82 plots, en daarin bovendien niet jaarlijks. Dat maakt de index gevoelig voor invloeden die met toeval te maken hebben. Dankzij de vele muizen in 2014 valt wel op dat de indexen in 2014 bij alle drie de soorten relatief hoog zijn. Wanneer we de drie soorten samen nemen, dan is er ook sprake van een onzekere trend over de periode 1997-2014 (indexen zie figuur 9, n=188).

Digitaal invoeren van waarnemingen

Sinds enkele jaren kunnen de waarnemingen van de zoogdieren via de website van Sovon worden doorgegeven. Sinds kort kunnen alle zoogdierwaarnemingen ook via een kaart ingevoerd worden op de website zodat de exacte waarneemplek bekend is. Dit verhoogt de waarde van deze waarnemingen voor het verspreidingbeeld aanzienlijk. We willen alle tellers die tot nu toe de zoogdiergegevens op papier insturen dan ook aanmoedigen om over te gaan tot het gebruik van de invoermogelijkheid via de website.

Naast een meerwaarde voor het verspreidingsbeeld is dit ook voordelig in verband met een snellere afhandeling van de waarnemingen en een kostenbesparing binnen het meetnet. Tellers kunnen hun eigen ingevoerde gegevens ook terugzien en op die manier de ontwikkelingen in hun eigen plot(s) volgen.

Zonder de hulp van de vrijwilligers, de vogelaars met hart voor zoogdieren, die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken, is dit meetnet niet mogelijk. Wij willen hen allen van harte danken voor hun inzet en hopen dat zij daarmee nog vele jaren met veel plezier door zullen gaan. Daarnaast willen we de tellers die nog niet (of niet meer) meedoen opnieuw oproepen om de geringe tijdsinvestering die nodig is om zoogdierwaarnemingen door te geven, toch in dit meetnet te stoppen. Ook Sovon willen we graag bedanken voor de bereidwillige medewerking, met name ook vanwege de positieve gevolgen van de wijzigingen bij de web-invoer van BMP gegevens voor het aantal getelde zoogdierplots.

Vilmar Dijkstra (Zoogdiervereniging) & Tom van der Meij (CBS).

Figuur 9. Index van de aantalsontwikkeling van de egel en kleine marterachtigen (wezel, hermelijn en bunzing) in Nederland in de periode 1994-2014 (bron: ZV/CBS).